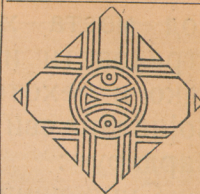

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2—. ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 24 ПОТУРЕ. — ПРЕТПЛАТА --- СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. ---

1389.

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУВОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1912./3.

Заузеће Дебра

— Причање једног очевидца —

Скопље, 30. новембра

Пошто је главна битка већ била свршена, послате су разне коњичке патроле у извидницу да испитају терен и прегледају има ли где непријатеља или не.

Тако 12. новембра патрола под вођством г. Милоја Милојевића, музичара, резервног коњичког потпоручника дунавског дивизионог пука, којим командује г. Цоловић, добила је наредбу да пође пут Дебра.

Он се са осморицом војника и два курира, бугарске комите, Јаћимом и Иваном крене из Ресне на Преспанском Језеру и даљну официрску патролу.

Пут је водио поред Охридског Језера право за Дебар. Како секционих карата није

имао морао се потпуно ослонити на исказе двојице својих курира.

Крај дакле кроз који је патрола имала проћи био је војсци потпуно непознат, а пут рђав. Један врло мали, кратак пут, патрола се кретала »џадам«, па је одмах морала ударити преко стења и верати се тако званом »козјим путем«. Нарочито је од села Делогошта и Татеша тај пут необично кршевит, те је верање по стењу било врло опасно, а у толико више што се имало проћи кроз арнаутски крај, за који се није могло знати, да ли се жели предати. Шта више ти Арнаути су и претили, јер су чак из једног села (Мисловећа) пуцали на патролу.

Но потпоручник Милојевић је избегао сваки сукоб, пошто му то није био задатак и пројуживао је пут Дебру.

Дан је био хладан, јесењи, а шибао је оштри ветар. Цео сиви крш је свему давао суморан изглед. Уски видик се свакога часа мењао и небо сиво, оловно, видело се као парче сукна разастрто изнад крша.

Срећући успут људе патрола се распитивала о многим чему и добијала најразличнија обавештења. Ипак се могла закључити само једна тачна верзија.

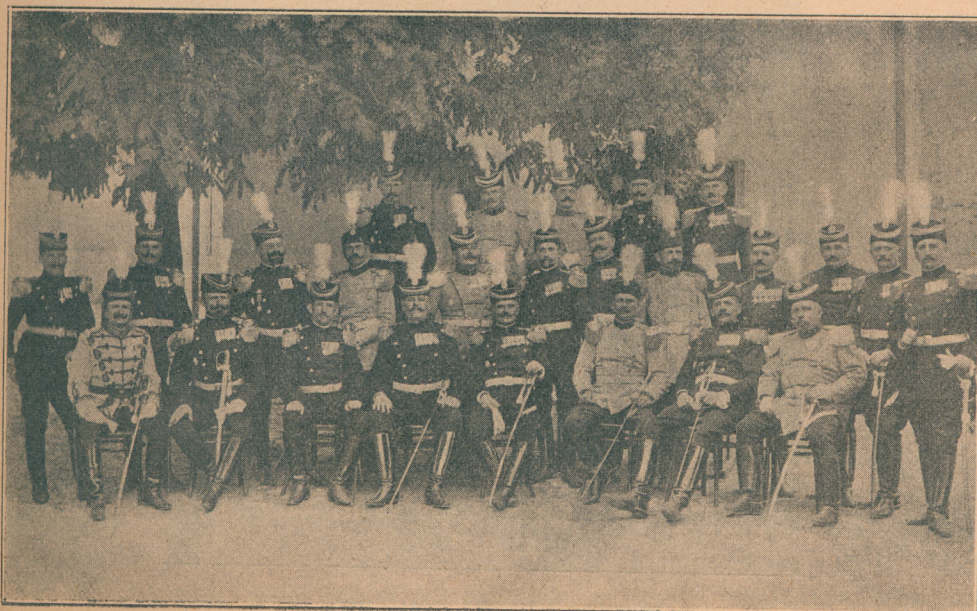
Сва села на левој обали Дрима хтела су се предати, док на десној у која спадају Долгаш, Осорница, Папрадица, Власина, чија имена говоре да су од вајкада била наша, била противна предаји. Та села су правила сметњу и левој кичевској колони, која је доцније ишла кроз њих.

Имена других села још речитије говоре о негдашњој српској власти у њима и већина од њих је пристајала без речи, да призна српску власт.

13. новембра дубоко у мрак патрола је продирала и даље. Ситна јесења киша праћена измаглицом још је више замрачавала и иначе мрачан видик и преко ноћ се морало јахање прекинути, да патрола заноћи у селу Лукову, па да настави с првим освитом.

14. пре подне патрола је прешла Штипски мост на Дриму

Колико лепоте, колико осећања у томе моменту? Штипски мост је један од оних старинских камених мостова, који се као угао дижу над реком и везују две стеновите обале. А доле, чак дубоко ис-

Официри разнога рода оружја команданти пукова српске војске у рату 1912.

под моста хучи и пени се страховити и брзи Дрим. И како и нехотице падају па ум Војислављеви стихови. »На Вардару«:

Суро вечито стење гордо се у небо диже.

Над урвинама сивим орли се с облаком боре.

А доле са страшним шумом Варда се пени и стиже.

И пада кроз уске кланце у сиње Јегејско Море...

Само не у Јегејско, но у наше Јадранско, наше мило Сиње Море!

Али ће по рајски фенике синутити слобода.

И ја ћу стојати ведар где сада погружен стојим.

И наш ће орао бели широко развити крила над урвинама твојим!

Развио, развио је крила и ево српских војника, који прелазе камени мост на Дриму, на оном истом Дриму на коме су се крвиле српске чете, чете краља Милутина! Ево нас! Дриме, сећаш ли се оних царских војника, сећаш ли се њихових победа и њихових орлова?

Српска патрола наиђе на мост и пође даље старом познатом Дебру.

Но тек што патрола пређе, и примети двојицу мештана из Дебра, који јој јуре у сусрет. Патрола их заустави. Јаћим, који је знао арнаутски запитао их, куда ће.

— Пред српску војску. Неколико раздражених људи спремају им заседу код Штиљског моста, но сад нека је хвала случају, спасени сте. Ми смо били послати, да им јавимо да је град Дебар решен на предају.

Заседа! Да ли страх, да ли неки други разлози отклонише је? Или су и сами бунтовници можда чули, да им српско оружје доноси спас?

Пред нама се видео преко једнога виса један крај Дебра. Иначе Дебар је сав приљубљен

уз планину и спушта се доле у зараван.

Два грађанина на коњима изиђоше пред нас и донеше нам писмо од грађана Дебарских, које је написао епископ Иларијон и српски прота Михаило Петровић.

Писмо је било адресовано Победоносној војсци за дримколе (цео тај крај се зове Дримколе).

Потпоручник Милојевић пристане на предају и нареди да изађу коца-баше и да изјаве, да се предају.

Људи се врате у варош, а после пола часа место коца-баша, дођоше: комисија, председник општине, епископ Иларијон, прота Михаило Петровић и други.

Сви они изјаве, да град предају и у 11 часова у Дебру је била прва српска војска и по наређењу г. Милојевића

почело је скупљање оружја у касарни у којој је и одсео Милојевић с патролом.

Турски официри, којих је било доста у граду, предали су драговољно оружје, били су врло љубазни.

Пошто је наредио скупљање оружја Милојевић је пошао кроз варош, да разгледа све потребне му детаље. У једној кавани је затекао турске официре с којима се упустио у разговор.

Између осталог Милојевић је истакао добро држање турске војске на појединим положајима, нашта су турски официри у знак захвалности устали салутирајући.

Да би се дао видан знак новосклопљеног пријатељства сви су пожелели да се сликају. — Да не би било каквих изгрета патролу је преко ноћ чувала турска жандармерија.

ГЕНЕРАЛ ИЛИЈА ГОЈКОВИЋ
команданат Моравске дивизије прве армије (Куманово-Битољ)

У Дебру, далеко два дана од српских трупа ноћила је прва српска официрска патрола од 10 људи и чувала ју је турска жандармерија.

Да би био сигурнији г. Милојевић је изјавио достојанственим турским агама са Турбанима и кабаницама да за њим долази велика српска чета и наредио да се за ту воску спреми 800 хлеба.

Сигурност је била зајемчена.

Тако су синови Османлија, оних истих Османлија, који су некада под Сигетом и Бечом разигравали своје коње и праском таламбаса небо потресали, ћутке, без рећи полагали оружје српској патроли оддесет људи.

Тек после 18 сати стигао је у Дебар један батаљон пешадије из Кичева и завео је српске војне власти.

У недељу 18. новембра, патрола се вратила у село Волину у састав ескадрона.

Г. Миливојевић, који је лако рањен предложен је за одликовање.

Б.

ФАТАЛИЗАМ

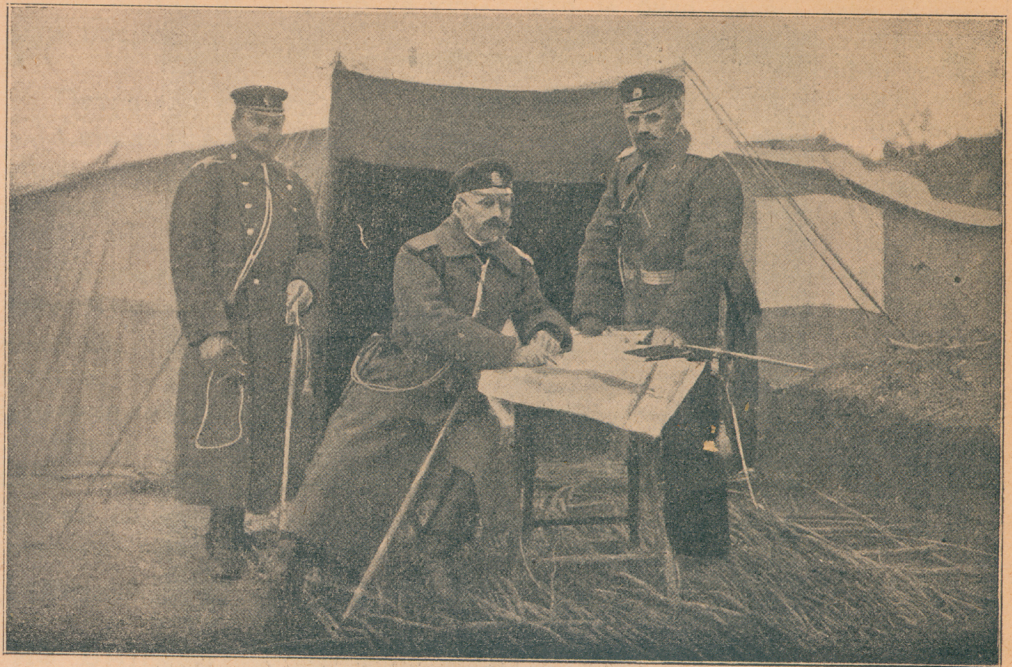
— РАТНЕ БЕЛЕШКЕ —

Једренеки логор, 2. дец.

Митраљеско одељење IV. дупнавског пука за време мобилизације кантоновало је на палилулској пијаци у Београду.

У очи саме објаве рата командир нам је саопштио, да ћемо ту ноћ железницом отићи на границу. Сви смо били весели; све је тај глас обрадовао. Пошавши од куће са разбукталом пламом патриотског одушевљења, војници су се већ љутили, зашто се рат не објављује, кад је прошло од мобилизације скоро петнаест дана.

У први сумрак извео сам цело одељење на улицу. Митраљези су били већ натоварени. Вође митраљеза пребрајали су своје људе. Очекивали смо само командира, да му предам рапорт па да се кренемо.

Бугарски генералисимус Савов у главном стану пред Једренима

Мрак је већ увелико пао. Палилулци су застајали и са очевидном радозналешћу посматрали наше митраљезе. Узвици допадања и дивљења брзини, којом су војници товарили митраљезе, били су гласни.

Наједном се кроз мрак зачу један силан врисак, који је до сржи продирао:

— Сине, зар си пошао?!...

У први мах нисам знао, шта је. Пришао сам одмах мало срдит, али сам убрзо застао изненађен и дубоко дирнут.

Преда мном је стајала једна постарија сељанка, која беше упла међу редове војника. Она је обема рукама оборила главу једноме војнику, и гушећи се сузама љубила га.

— Сине, мили мој, ево донела ти мајка да једеш. Јеси ли гладан? — говорила је мајка, и брзо и нервозно ређаше из сељачке торбе разна сељачка јела. „Хоћеш пара... имаш ли трошка, ево донела ти твоја мајка...”

И ту је сузе загушише. Ова сцена и мене је јако потресла. Пришао сам мајци, која је знала само то, да њеној крви, њеној кости грози страшна опасност, и стао сам је тешити.

— Немој, снајко, кобити таквог јунака. Не плачи, грехота је сада плакати.

Војник ми сам поможе у овоме. Он се држао одлично. Нежно је прекораво мајку, што га тако испраћа.

— Видиш, мајко, толика браћа иду, па све весело, а ти ми плачеш. Немој тако, молим те.

— Добро, сине, добро, ево мајка се смеје, види само!

И збиља, сирота мајка силом је покушавала да се насмеје, али су јој ипак кроз тај болни смех сузе преко збрчканог лица поточком врпале. Командир је већ долазио. Хтео сам прекинути тај пун бола растанак те се и ја поново умешах.

— Ето, тако, снајо, тако се јунак са осмехом испраћа, а не плачем; ле пољуби га, ево и командир иде.

— Еј, синко мој! — хукну мајка, — јединац ми је, срце је то моје, њега ми носиш.

Овај дирљиви растанак учинио је, да боље обратим пажњу на тога војника. Звао се *Марко С. Филиповић*. Рођом је из *Липа*, код Смедерева. Био је отресит војник крупних изразитих очију. Ко би у њих дубље сагледао, могао би лако открити неку прикривену сету. Послушан до крај-

Српска војска улази у Скопље.

ности изазвао је нарочиту љубав и војника и старешина. Није имао више од 24 године. Обратио сам пажњу нашем командиру на њега. Испричао сам му испраћај мајке и напоменуо да је јединац. Командир га је одредио у резерву одељења. Рачунао је да га склопи, колико се може.

* * *

На путу од Куманова за Страцин, куда се беше упутио наш пук, идући за Једрене, инстинктивно сам се сетио нашег Марка. Резерва нашег одељења ишла је позади скоро на читав километар. Обо сам коња и у трку дошао до ње. Марко је ишао потпуно чисто. Ниједне сенке умора или забринутости на његовом челу није било. Загледао сам се у њега добро. Опет су ме његове очи задржале. Оне су скривале неку тајну, коју сам морао открити. Зауставих коња и ходом пођох поред њега.

— Како је, соколе, јеси уморан? Ето, видиш, сад си на сигурном месту, твоја се мајка нема зашта бринути. Ми ћемо се напред борити, а ти пази само да здравље сачуваш.

— Хе, мој господине, — одговори Марко, — *прва пушка, што пукне на наш пук, мене ће убити.*

— Какве су то сад будалаштине?!

— Јест, јест, *ја сам убио свог рођеног оца.* Нисам, истина, хтео. Судови су ме ослободили, мајка и стричеви су ми опростили, ама *грех је то, господине.*

Стао сам као запањен. Пред очи ми изађе и његов опроштај са мајком, и одгонетка његових загонетних очију. Упитах га, како је то било, и он ми укратко исприча:

— Лопови су нападали на нашу кућу. Разбили су вајат и однели нам скоро четрдесет ду-

ката. Једне мрачне ноћи, по тој покрађи, мој отац чује у сну, како неко опет обија нашу бину. Пробуди и мене и рече ми, да узмем пушку. Он узме секиру. Ја сам се уплашио а још сам из сна и бунован био. Кад је отац изашао напоље из куће, ја не знам. Наједанпут опазим на прозору у мраку неку сенку. Мислио сам, да је лопов. Подигох пушку несвесно и опалих. Прилика врисну и по јауку ја познадох, да сам убио свога рођеног оца. Плакао сам и кукао заједно са мајком мојом. Хтео сам се убити, али ми она пушку оте. Отрчао сам капетану сам, још исту ноћ, пробудио га и молио га, да и мене убију, али су ме судови ослободили. Веле, нисам крив. Можда и нисам, ама грех је убити свога родитеља. Видећете, прва пушка мене ће убити.

— Којешта, какав грех! То је случај, — тешио сам га, али и на мене овај разговор беше оставио тежак утисак. — Ти не ћеш ни бити никад у борби. Твоје је место у позадини и бар тамо не ћеш погинути.

Изостао сам добро од свог воџа, зато ударих коња добро мамузом, те сирота животиња у каријеру стиже одељење.

Пришао сам одмах командиру и испричах му мој разговор с Марком.

Он пажљиво саслуша, али ништа на њ не рече.

* * *

Под Једрене смо стигли концем октобра. Наш пук, који је био у дивизијској претходници, одмах је отишао на предстражу. По мраку у највећој тишини, сменили смо 12-ти бугарски пук, који је на том месту оставио огроман број својих мртвих. Два батаљона били су на мртвој стражи, а друга два батаљона, заједно са митраљеским одељењем, чинили су пуковску главнину, која је од турских ровова била удаљена за добра три километра.

Прву и другу ноћ провели смо мирно. Тек по нека пушка

плане на предстражи, те њен пуцањ једино показује ратно стање.

Ноћу 2. новембра око 11 сати. Турци су покушали испад на нашем сектору. На брзу паљбу са њихове стране одговориле су наше предстраже такође брзом паљбом. Ордонанс пуковског команданта донесе наредбу командиру митраљеског одељења, капетану г. *Бодију*, да одмах са митраљезима заузме положај.

Командир командова: „Одељење напред, митраљези напред“, и први полете положају.

Војници брзо расклопише митраљезе и на рукама их понесоше.

У тренутку самог поласка чух опет глас Марков, који је као резерва требао ту да остане:

— Јао, удари ме!

— Шта те удари, да није коњ, — запита га поднаредник Стошић, вођа митраљеза.

— Није, куршум.

Овај кратки разговор и мене и војнике беше мало задржао. Командир је већ прилично напред одмакао. Његова команда: »Митраљези напред!« сваки час се чула. Стога и ја викнух с брда:

— Носиоци рањеника, превите Марка, остали напред!

Војници притрчаше уз брдо, а ја видех још једном Марка, како узе мало сена, метну под главу и леже на земљу.

Отишли смо на положај и заузели погодну позицију. Борба је трајала око два сата, па се мало утиша. Ја тада послах два војника натраг код резерве, да донесу три заостале реденичке кутије.

На Марка сам скоро и заборавио. Лежао сам у рову и силом се отимао од сна, који беше на моје очи навалио. Она два војника беху се већ вратила, спустише кутије код митраљеза и један ће од њих рећи:

— А наш се Марко већ укрутио.

— Како укрутио? — скочих ја као опарен.

— Мртав је. Ударио га куршум посред срца.

* * *

Сутра-дан смо га сахранили. Сиромах Марко, погодио је. Прва жртва из славнога IV. дунавског пука био је он. Прва пушка њега је погодила.

На једноме ћувику код Одсечене Момле његов је први гроб ископан. Од мунициског сандука војници му направеше крстић, а ја написах на њему његово име.

Време је можда већ спрало слова са њега, али ће вам сваки српски војник ипак знати тачно описати: где је Марков гроб.

»Штампа«

Љуба Ј.

ИЗ ВАЉЕВСКЕ БОЛНИЦЕ

— Белешке једног медикара —

Бавећи се у ваљевској болници од почетка рата па све до неки дан, имао сам прилике, да се баш на извору нагледам интересантних ствари, али, на жалост, нисам имао довољно времена, да их све побележим. Неке ситнице сам записао на брзу руку, па их, ево, предајем онако, како сам их записао у своју бележницу.

[Младотурчин и Старотурчин] Два турска официра, ратни заробљеници, препиру се у болници о томе, ко је крив, што је пропала турска царевина. Њихова свађа била је све жешћа. Говорили су турски, па ми наравно нисмо разумели, док нам није тумач објаснио. На једанпут скочи Старотурчин, зграби једно дрво,

што је било покрај пећи и удари Младотурчина таком снагом по глави, да се је Турчин онесвешћен срушио. Старотурчин је био замахнуо толиком снагом, да је изгубио равнотежу и пао преко кревета Младотурчина, ударио о наслон кревета и избио два зуба у горњој вилици.

[Мухацири] Међу заробљеницима упадоше ми у очи двојица, која су врло лепо говорили српски и нису никако имали турски тип.

Одабрах од њих двојице онога старијег, па га запитам:

— А, вјере ти, Хаџе, како су тебе заробили и каква ти је потреба била, да тако стар идеш у рат?

— Нисам ја, вирај, ни био у рату, него ја сједим са овим својим комшијом у Селанику у једној хашчиници и једемо пилав, кад дођоше па нас бигаио хак заробише.

Слага Хаџе па баш ни брком не маче, а бог зна, каква је зла починио.

А кад смо се доцније мало боље упознали, признао ми је, да је био у рату, хвалећи нарочито српску артиљерију. Више пута ми је поновио: „Не можеш, брате, најамити милета српским топовима: све липи за земљу!“

[Турским »хеџим«] Међу заробљеницима био је и један чудноват тип, који је себе називао хеџимом. Збиља је имао и неке инструменте. Једнога дана пријави се овај хеџим др. Хрњичеку, санитарском потпуковнику, да га прими да ради у болници. Овај га није хтео примити, јер није имао никаквих доказа, да је доктор »хеџим«, после тога дође у наше одељење, у коме је шеф био један доктор из данске. Данац га прими.

Слобода у Куманову: Србадија игра коло пред црквом

Град Призрен

Једном Арнаутину требало је само очистити и завити прсте на помодре лој нози, који су му били оболели од дуга пешачења.

— Док се је Данац бавио на другом крају собе, а ја му помагао при превретању, дотле је »хеџим« нешто петљао око онога Арнаутина.

На једанпут чу се једно гласно »крц«, као кад се маказама за образивање винограда пресече подебља лоза и страховит урлик проломи болничку тишину.

Притрчасмо »хеџиму« и Арнауту. Арнаут се је у грчевитим боловима превртао по патосу, а из ноге му је липтила крв, »хеџим« је држао у некаквим маказетинама одсечен онај прст до палца самога несретног Арнаутина и отресао га је у један суд.

Арнаутин је све већма урликао. Ми се запанили, па у први мах не можемо да дођемо себи. Кад »хеџим« виде, да ће га Арнаутова дрека компромитовати, остави маказе, па обема песницама тресну Арнаута по глави и у исти мах викну: »Суз, бре!« Арнаут ућута и оста јечећи.

Данац једва мало дође к себи, зграби »хеџима« за оба рамена и поче га дрмати вичући:

— Was haben Sie gemacht, im Gottes Willen! Was haben Sie gemacht?!

»Хеџим« је ћутао и тако равнодушно гледао у Данца, као да га се читава ситуација баш ни мало не тиче.

То разјари Данца до крајности; стиште још већма »хеџим-ефендију«, довуче га до болничких врата и избаци га као врећу вуне...

[Треја] Једне вечери после свршена посла, привуче ми пажњу

грохотан смех из једне собе; Отвори врата да видим шта је. Кад оно поседали по земљи чешки и дански доктори, па играју »треје«. Узели лепо једну арнаутску капу, па мућкају и вичу: »тура, јазија; тура јазија« и дижу урнебесну галаму, кад који добије.

То су свакако научили од заробљеника.

[Чех учи српски] И чешки и дански лекари куповали су редовно новине иако нису знали читати.

Скупе се у вече, па узму новине, изабери каква крупна штампана слова и погађају шта би то могло бити.

Један Чех замоли ме, да га учим српски. Задивио се је, кад је разумео да ми имамо исто толико писмена, колико и гласова.

После подужег подучавања узех га на испит.

— Шта сте синоћ радили? запитам га.

— Чита новине.

— Не ваља. Треба рећи: читао сам новине.

— Читао сам новине, понавља Чех.

— Па онда!

— Ћутање.

Чех метну прст на око и сав поцрвени. Бива: онда је задремао.

— Па онда?

Чех се још више забуни, и кад понових неколико пута питање, он напући уста и учини: »Пфу!«, а при том метну десну руку на десни образ и наже главу. Бива, онда је угасио свећу и легао да спава.

— Па ви већ сасвим добро говорите, рекох му и престадох га испитивати.

Он нешто покрупно опсова и то сасвим правилно српски.

[Шишање Арнаута] Заробљени Арнаути имали су врло велику косу и браду, јер им још од почетка рата није било до шишања. А осим тога су се дугим пешачењем тако ослабили (подбили) да се скоро нису могли држати на нсгама. Кад су онако чупави и брадати, улазили четворношке у болницу, чинили су збиља страхан утисак и изгледали као медведи.

Погледајући једнога од њих, један доктор из Данске опазу једну велику, белу уш где гмиже по Арнаутову врату. Одмах зовну мене и запита ме немачки, какав је то инсекат. Ја му рекох да је то један оријенталски специјалитет, који најодличније успева на Арнаутима.

Кад Данац опазу, да ће уш замкнути за врат, ухвати је »пинцетом« и пажљиво је однесе и баци у пећ.

Један српски рањеник опазу то и поред свих болова од размрскана кољена насмеје се кратко али громко и рече Данцу, иако га овај није разумео:

Нећеш ти то, господине, ни за две године тако истребити!

Кад Данац опазу да је у Арнаута пуна и коса ушију само мало затвореније боје, нареди једно опште шишање.

Дођоше сви ваљевски бербери и мајстори и калфе и шегрти. Шишање је трајало равна три дана, јер је било две хиљаде Арнаута.

Испочетка почеше бербери пажљиво шишати Арнауте све штрицајући маказама да не би никад били готови, док им један официр подвикну: »Стрижи, бре, шта ту штрицај!«

Онда се бербери размахнуше да су све читава повјесма оне чупетине падала на земљу, шишајући у исти мах и браду и косу. Наслони му брицу машину за бријање испод левог краја уста па гони уз брдо покрај ува па преко целог лица и главе направи дубоку бразду, свршивши на левом крају браде.

Арнаути су за читаво време шишања били врло потиштени. Бог зна за чим су жалили.

[Пелцовање Арнаута] Арнаути су били врло неверљиви. Највише су се бојали отрова. Чај и млеко смо скоро увек ми морали најпре окусити.

Кад су се појавиле црне богиње, наређено је било да се сви пелцују. Али то није ишло тако лако. Не да се Арнаут убошти оном иглом за живу главу, мислили су, да је и то некакав начин тровања. Кад нису

Српкиња католичке вере из Скадра

помогле никакве молбе ни савети, дођоше неколико наших војника са бајонетима на пушкама. И тек кад му војник наслони бајонет на прса и викне арнаутски »Сој!« (»Скидај се!«), тек се онда Арнаут почне преко воље скидати, шкрипећи и цвокоћући зубима од злобе и страха, јер зна, да у геџе нема шале.

После неколико дана јави се само једнога дана њих сто и четрдесет болесних.

Сваки је показивао са великим страхом на оне мале отоке на десној мишици, који су дошли од дејства серума, мислећи да је то отров почео дејствовати.

Наравна ствар, да је тај преглед био врло кратак.

[Српски рањеник] Један српски рањеник, коме је требало извадити из леђа шрапнелско зрно, требао је бити хлороформисан, јер је рана била тешка.

Одмах код броја десет поче рањеник отезати бројећи. Сви смо мислили, да је то због његове слабости. Кад је у брзо престао бројати, доктори му извадише зрно. У моменту, кад му доктор извадио зрно, а, на

наше превелико чудо, отвори очи и сасвим мирно рече: »Господине, дај ми то зрно за успомену!«

Сви га околисмо да нам разјасни што се притајио и како је могао издржати да не јаукне.

— Ето, ја питао једног болничара како би вас преварио, јер сам имао вољу да видим како радите.

Тај ми је исти рањеник после кад сам га питао како је у рату, рекао:

— »Бију Турци, али ни геџа не да ока отворити!«

М. С.

У ОПСЕДНУТОМЕ СКАДРУ

— Белешке једног новинара —

I.

Скадар, 1. новембра.

Друмом, којим сам данас ишао из Љеша у С. Јована Медуанског, престано је пролазила комора с муницијом и профијантом, оделења турских трупа и гомиле наоружаних муслиманских Арбанаса. Жалостан приказ: на лицима свих ових људи видели су се трагови маларичних грозница и напора од овог тешког рата.

Свугде се виде обележја рата: попаљене колибе, уништене жетве напуштена стока. Видим цркву отворених двери: на прагу полурана стакларија. »Опљачкали су Турци« — вели сапутник, причајући ми ратне епизоде.

»Баш овуда, недалеко од Љеша — вели ми он — прекјуче се возила коли, и у њима чиновник аустроугарског конзулата у Скадар. На боку кочијаш и гаваз. Црногорци дођоше до околна брежуљка, дуж кога иде друм на 200 метара; нико их није приметио. Из заседе су лако назирани друм. Кад се појавише кола, мислећи, да се у њима вози који турски официр или гаваз, осуше ватру. Гаваз одмах подиже белу заставу, али ватра се удвоји. Једно зрно погоди кочијаша, који дрекну стропшта се у кола. Умро је после неколико минута. Леш је остављен на крај друма и у вече је укопан«.

Друмом из Љеша до Скадра доминирају брежуљци, од којих се човек може одбранити само кад их заузме. На један сат од Скадра Црногорци стигну један турски батаљон, који је ншао у град. Ту је друм сред велике ливаде, без наклона. Турци су морали одбијати напад са потпуно отворене позиције, и пуцати у вис на непријатеља, чим би се овај појавио на врховима брежуљака. Губитци нису били мали, али Турци остадоше под ватром до ноћи, спречивши Црногорце да сиђу у равницу.

У Скадар се улази преко моста на Дрину, где је постављена стража. Трупe, које бране град налазе се по утврђењима и на брежуљцима, али на супротној падини од оне окренуте непријатељу, који их, према томе, не може бомбардовати. Опсада је готово потпуна.

Црногорци имају у рукама све позиције, које доминирају Скадром: Браку, Мурићан; затим друге на Божани и прилично важна узвишења западно од Брдице. Друга црногорска дивизија је увек с оне стране реке Кири. Између Кири и Брдице је долина Дрина. И с ове стране је опсада такође чврста; и с ове стране се боје, да не стигну Срби из Призрена.

Скадар бране две одбранбене линије: једна се састоји од брежуљака који га окружују а према Дринској долини; другу спољашњу одбранбену линију чине утврђења Тарабош и Врдица и утврђен брежуљак Тепе, одакле су до сада одбијали другу црногорску дивизију. На свим овим позицијама има укупно 25.000 људи. Сви топови на узвишењима посакривани су у земљи.

Турци се боје каквог изненађења преко ноћи и опасности да буду изо-

Лепа Арнаутка Малисорка из Ђаковице у Старој Србији

лисани; зато је свака секција формирала себи своју засебну одбрану. Позиција, на којој се највише заснива одбрана Скадра несумњиво је Тарабош, који се својим гребеном простире до градских капија.

У Скадру је застао сваки саобраћај зато, што нема људи и превозних средстава. Једино се опажа кретање кола у тврђаве и арсенале. Школе су претворена у болнице; талијанско склониште постало је резиденција гувернера.

Риза бег је доказао, да се Скадар врло тешко може заузети. Рекао је, да га Ценогорци никад неће освојити. Њима ће морати доћи у помоћ бар тридесетак хиљада Срба са доста батерија. Али Риза бег мисли, да је врло далеко дан, кад ће савезници ући у Скадар. Он је за кратко време нешто организовао одбрану. Познавајући системе свога краја, предвиђао је, да ће остати исолисан, те се одмах бацио на посао одбране. Стизали су знатни транспорти муниције, оружја и материјала, упућеног у Беране, Пећ, Ђаковицу и Призрен. У немогућности, да им се помогне, све је овде остало, и то је била велика

срећа. Појачања пристижу свакога дана по мало; шаљу их поглавице суседних племена, која су солидарна с Турцима против Хришћана. Само јуче и прекјуче дошло је 1500 редифа.

Риза бег се много узда у своје војнике, које држи под гвозденим дисциплином. Јутрос су два грчка војника, турска поданика, прешла мост на Бојани у намери да се дочепају црногорског логора. Нико их није зауставио. Митраљез с моста сравнио их је са земљом. Њихови лешеве још су на догледу војсци.

Скадар, 2. новембра.

Прошле ноћи топови су дуго грмили. Колоната се није све више примицала, чему су се овде у граду надали, већ су пројектиле долазиле са исте даљине! Није се знало одакле Црногорци гађају, да ли из Мурићана или из Врање. Око 2 сата Турци са неколико метака одговоре с Брдице.

За време бомбардовања отворили су се многи прозори; главе, које су се показале, измењаше неколико речи кроз помрчину, и не видећи се, у једном прозору се указа светлост. Неко подвикну: »Угасите и затвори-

те!« Нико није одговорио. Тада је на тај прозор избачен револверски метак. Одмах су спуштени капци и зацарио се мрак.

Јутрос, као и увек после дуге ноћне канонаде, предвиђали су, да ће се бомбардовање наставити и да ће може бити, међу пешадијом доћи до судара. Међутим, ништа од тога. С оне стране Тарабоша врх Мурићана покривен је снегом; на њему ни трага од живота, као да је напуштен. Само по иде где тамне тачке у снегу: то су топовске позиције, из којих вазда провирују спремне огњене чељусти.

На скадарској чаршији нема више оне шарене вреве. Нестало је пазарног дана. Туда се одлази само обичаја ради, на састанак. Уз пут се налази на траг једне црногорске гранате. Велика пројектила издубила је широку јаму, коју су одмах затрпали. Нико ништа не купује.

Сваки гледа да сачува душу али су сви узнемирени. Свакога се дана становници у чаршији питају: »Чега има новог?«

— Ничег.

Протекао је још један дан. Заопсађене је сваки дан један мали пораз: храна и муниција нестају; све се више примиче крај.

„Трибуна“.

ЗАПИСИ

[Како се грчки генерал опростио с погинулим сином] Из Атине јављају: Син грчког генерала *Калариса*, млади потпоручник Борђе, учини више ноћних нападаја на Турке. У последњем нападају паде млади официр, смртно погођен пушчаним зрном. Сутра дан дође генерал, отац погинулог младића, наже се над мртвачким ковчегом, пољуби сина у чело и рече:

— Сине, данас ти је оцу дан туге и жалости, а генералу дан среће. Потпоручниче Каларисе, извршио си своју дужност. Почивај мирно! По том се генерал окренуо једном поручнику и наредио му, да припреми све за погреб, појахао коња, па је на челу свог штаба одјездио на бојно поље.

КОРИЦЕ!

Кад се заврши издавање „Илустроване Ратне Кронике“ могу се од издавача добити дивот-корице. Чувајте све досадашње бројеве!